

HİBRİD MÜHARİBƏ ANLAYIŞI HAQQINDA

GÜLNAZ YUSİFLİ

Bakı Dövlət Universiteti,

"Beynəlxalq münasibətlər" ixtisası üzrə
magistrant

E-mail: gulnazabbasli03@gmail.com

Sivilizasiyalar yarandığı gündən müharibələr də yaranmışdır. Müharibələrin başlıca səbəbləri hələ qədim zamanlardan əmlak bərabərsizliyinin meydana gəlməsi, cəmiyyətdə təbəqələşmənin yaranması, yeni ərazilər, təbii sərvətlər, əlverişli coğrafi mövqelər uğrunda və s. mübarizələr idi. Bu mübarizə amillərinin bir çoxu bu gün də aktual olaraq qalır. Elə bu baxımdan, cəmiyyətlərin tarixi inkişafı ilə bağlı olaraq müharibələr də zaman-zaman miqyasına, formasına görə təkamül yolu keçərək irəliləmişdir. Çağdaş dövrümüzün yeni müharibə növlərindən biri də hibrid müharibələr hesab olunur. Burada qeyd etmək lazımdır ki, hibrid müharibə anlayışı tamamilə yeni olmaya bilər. Bir çox analitiklər bunun müharibənin özü qədər qədim olduğunu iddia edirlər. Buna baxmayaraq, dövlətlər birbaşa silahlı toqquşma zamanı və ya daha da əhəmiyyətli olmadıqda öz düşmənlərini ram etmək üçün qeyri-dövlət aktorlarından və informasiya texnologiyalarından istifadə etdikləri üçün hibrid müharibə son illərdə əhəmiyyətli və aktualıq qazanmışdır.

Bununla belə, zamanla bu münaqişələrə səbəb olan fikirlər dəyişmişdir. Belə ki, "soyuq müharibə" və ya müharibələrə səbəb olan siyasi ideyalar, kommunizm və demokratiya yox, əsasən avtokratik ölkələrdə problem yaradan regional, etnoloji və qəbilə rəvayətləri və ya dini motivli qruplar və şəbəkələr idi. Bu müddət ərzində dövlət və sərhəd nəzarətinin azaldılması ilə külli miqdarda pul və təsir əldə edən mütəşəkkil cinayətkar qrupların sayı getdikcə artdı və bu qruplar onlara ya maliyyə dəstəyi, ya da silah və qlobal terror qrupları kimi digər resurslara çıxış əldə etməyə imkan verdi və bu, minlərlə itkiyə səbəb oldu [2].

Lakin bu münaqişələrin miras qoyduğu qlobal cəmiyyət üçün ən böyük problem onların qərb milli dövlət modelini şübhə altına almaları idi və bu, hələ də belədir. 1648-ci ildə Vestfaliya Sülhündən sonra inkişaf etdirilən Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv olan bütün dövlətlər tərəfindən razılaşdırılan bu, daxili və xarici gücün bir millətin əsas məsuliyyəti olduğuna dair razılaşmaya əsaslanır və eyni zamanda dövlətin dövlətə çevrilməsi üçün hüquqi çərçivəni müəyyənləşdirir [3].

Hibrid müharibənin kökü hərbi strategiya, siyasi məqsədlər və müxtəlif qeyri-hərbi alətlərdən istifadənin birləşməsindən ibarətdir. Hibrid müharibə ənənəvi müharibə və sülh anlayışına meydan oxuyur, çünki o, sadə hərbi deyil, məqsədə çatmaq üçün qeyri-hərbi vasitələri nəzərdə tutur. Hibrid müharibə düşmənlər arasındakı asimetriyalardan istifadə etməklə inkişaf edir. Birbaşa, simmetrik qarşıdurmalarda iştirak etmək əvəzinə, hibrid müharibə rəqibin zəif tərəflərindən istifadə etməyə çalışır. Bu, qeyri-dövlət aktorlarından, qeyri-qanuni qüvvələrdən və ya düşmənin hərbi üstünlüyünü kompensasiya etmək üçün qeyri-ənənəvi üsullardan istifadəni əhatə edə bilər. Məqsədlərinə çatmaq üçün qeyri-müəyyənliyə və inkarlığa əsaslanır. Bu, dövlət aktorlarına inandırıcı inkarı qoruyub saxlamağa və öz hərəkətlərinə birbaşa aidiyyətdən qaçmağa imkan verir. Dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən və qeyri-dövlət subyektləri arasında sərhədləri gizlətməklə, beynəlxalq ictimaiyyətin təsirli şəkildə cavab verməsi və məsul tərəfləri məsuliyyətə cəlb etməsi çətinləşir. Hibrid müharibə müxtəlif münaqişə sahələri arasında sərhədləri bulandırır. O, adi müharibə, qeyri-müntəzəm müharibə, informasiya müharibəsi, kiber müharibə, iqtisadi müharibə və psixoloji əməliyyatların elementlərini birləşdirir. Bu domenlərin inteqrasiyası ənənəvi hərbi qüvvələrin qeyri-dövlət aktorları, kibertəhdidlər və informasiya manipulyasiyası ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğu mürəkkəb və bir-biri ilə əlaqəli döyüş meydanı yaradır [3].

Hibrid müharibənin mənsəyini hərbi strateqlərin münaqişələrdə üstünlük əldə etmək üçün müxtəlif taktikalardan birləşməsindən istifadə etdiyi qədim dövrlərə aid etmək olar. Bunlardan biri də müzdlüluqdur. Beynəlxalq hüquqi bazaların olmadığı şəraitdə müzdlü fəaliyyətlər cinayət hesab edilmir və açıq şəkildə aparılır, müzdluların özləri ilə işgötürənləri arasında şəxsi iş kimi rəftar edilirdi. Orta əsrlərdə vikinqlər Bizans imperatorlarının şəxsi mühafizəsi üçün işə götürülən ən erkən müzdlular arasında idi. Son orta əsrlərdə kondottieri (italyanca "condotta" terminindən götürülmüşdür, hərbi xidmət üçün müqavilə deməkdir) İtaliyada şəhər-dövlətlər ara-

sında gedən daxili müharibələrdə görkəmli fiqurlar kimi meydana çıxdı. 15-17-ci əsrlərdə Avropa müharibələrinə müxtəlif Avropa ölkələrindən gələn müstəqil müzdlü dəstələr əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Bu dövrdə müzdlulardan geniş istifadə olunması iqtisadi mülahizələrdən irəli gəlirdi, çünki daimi ordu saxlamaq baha başa gəlirdi və münafiqələr daha sərfəli olduğu sübuta yetirilməzdən əvvəl xüsusi tapşırıqlar üçün peşəkarları iş götürmək çox baha başa gəlirdi. Tədricən, hibrid müharibə daha çoxşaxəli oldu. Onun aparılması üsulları inkişaf etdi, yeni alətlər əlavə edildi. Belə vasitələrdən biri informasiya müharibəsidir. Hibrid müharibənin əsas komponenti olan informasiya müharibəsi Qərbdə məharətlə istifadə olunur. Bunun bariz nümunəsi IV İvanın hakimiyyəti dövründə Britaniyanın Rusiya haqqında mənfəət yaratmaq kampaniyasını göstərmək olar. Rusiyaya qarşı informasiya kampaniyası 1558-ci ildə Moskva dövlətinin Livoniya müharibəsinə girməsi ilə, Qərb mətbəələri tərəfindən hazırlanan vərəqələrin çoxalması ilə üst-üstə düşdü. Bu vərəqələrdə Rusiya qüvvələrinin törətdiyi iddia edilən vəhşiliklər təsvir olunurdu və uyğun illüstrasiyalarla müşayiət olunurdu. 1569-cu ildə İvan Qroznu üsyankar vətəndaşları yatırmaq üçün Böyük Novqoroda qarşı hərbi kampaniya təşkil etdi. Qərb mənbələri fürsətdən istifadə edərək rus çarını tiran kimi qələmə verdilər. İngilis diplomatı Jerome Gorsay, "Rusiya haqqında qeydlər" əsərində, İvanın şəxsi hərbi qüvvəsi olan oprıçniklərin o dövrdə Novqorod əhalisinin 400 min sakini keçməməsinə baxmayaraq, 700 minə qədər novqorodlunu qətlə yetirdiyini iddia etdi. Qərb qonşularının bu cür hərəkətləri Romanovlar sülaləsi Rusiya taxtına keçdikdən sonra da davam etdi və bu, Rusiya haqqında mənfəət təsəvvürlərinin formalaşdırılması üçün davamlı səylərin göstərildiyini göstərir [3].

Müasir dövrdə hibrid müharibənin siyasət meydanında iki mühüm hadisədən sonra özünə getdikcə populyarlıq qazandığını vurğulamaq vacibdir. Birincisi, 2005-ci ildə ABŞ-nin iki hərbi rəsmisinin "hibrid müharibələrin yüksəlişi" haqqında qeydləri və müasir müharibədə ənənəvi və qeyri-ənənəvi strategiyaların, metodların və taktikaların birləşməsinə, eləcə də müasir münafiqələrin psixoloji və ya informasiya ilə əlaqəli aspektlərini vurğulaması idi. İkincisi, Rusiyanın 2014-cü ildə Krımı işğal etməsi və "inkar edilə bilən" xüsusi təyinatlıları, yerli silahlı qüvvələri, iqtisadi nüfuzu, dezinformasiyanı və Ukraynadakı ictimai-siyasi qütbləşmədən istifadə edərək öz məqsədlərinə nail olması idi [1]. Beləliklə, göründüyü kimi, hibrid müharibə beynəlxalq müharibə və münafiqə tədqiqatlarında ortaya çıxan bir anlayışdır və açıq hərbi əməliyyatlara girmədən rəqibin hərəkətlərini pozmaq və aradan qaldırmaq üçün çoxdomenli müharibə yanaşmasının bir hissəsi kimi, kibermüharibə kimi qeyri-ənənəvi metodlardan istifadəni nəzərdə tutur. Konsepsiya kifayət qədər yeni olsa da və hərbi ədəbiyyatda yalnız 2007-ci ildən bəri tanınmışdır. Rusiyanın həm Ukraynada, həm də Krımda hərəkətləri, Böyük Britaniya və ABŞ-da seçkilərə müdaxiləsi və sosial media xəbər xidmətlərinə təsirləri bu cür yeni müharibə formasına misaldır.

Bəzi xarici ekspertlər belə hesab edirlər ki, hibrid müharibə mübahisəli bir konsepsiya olaraq qalır və onun hamılıqla razılaşıdırılmış tərifini yoxdur. O, konseptual aydınlığın olmaması, sadəcə olaraq hər şeyi əhatə edən ifadə və ya səs-küy olması və siyasət müzakirələrinə yeni heç nə gətirmədiyi üçün çoxlu tənqidlərə məruz qalır. Buna baxmayaraq, konsepsiya bizə müasir və gələcək təhlükəsizlik və müdafiə problemləri ilə bağlı əsas anlayışlar təqdim edir. Sadəcə dillə desək, hibrid müharibə həm adi, həm də qeyri-ənənəvi güc alətlərinin və təxribat alətlərinin qarşılıqlı təsiri və ya birləşməsinə nəzərdə tutur. Bu alətlər və ya alətlər antaqonistin zəifliklərindən istifadə etmək və sinerji effektlər əldə etmək üçün sinxronlaşdırılmış şəkildə qarışdırılır. Kinetik alətləri və qeyri-kinetik taktikaları birləşdirməyin məqsədi döyüşən dövlətə optimal şəkildə zərər vurmaqdır. Bundan əlavə, hibrid müharibənin iki fərqli xüsusiyyəti var. Birincisi, müharibə ilə sülh vaxtı arasındakı sərhəd qaranlıq olur. Bu, o deməkdir ki, müharibə həddini müəyyən etmək və ya ayırd etmək çətinidir [1].

Hibrid müharibənin ikinci təyinedici xüsusiyyəti qeyri-müəyyənlik və atribusiya ilə bağlıdır. Hibrid hücumlar, ümumiyyətlə, çox qeyri-müəyyənliklə qeyd olunur. Bu cür qeyri-müəyyənlik hibrid aktorlar tərəfindən atribusiya və cavabı çətinləşdirmək üçün bilərəkdən yaradılır və genişləndirilir. Başqa sözlə, hədəfə alınan ölkə ya hibrid hücumu aşkar edə bilmir, ya da onu törədən və ya sponsorluq edən dövlətə aid edə bilmir. Aşkarlanma və atribusiya hədlərindən istifadə etməklə, hibrid aktor hədəf dövlətin siyasət və strateji cavablar hazırlamasını çətinləşdirir.

Hibrid müharibə hərbi əməliyyatlar, kibermüharibə, dezinformasiya kampaniyaları və iqtisadi təzyiqlə də daxil olmaqla ənənəvi və qeyri-ənənəvi üsulları

birləşdirir. Qeyri-xətti müharibə, əksinə, ənənəvi döyüş meydanını pozan, döyüşçülərlə mülki şəxslər və ya müharibə və sülh dövrləri arasında fərq qoymağı çətinləşdirən strategiyaya aiddir. Bu strategiyalar 21-ci əsrdə dövlət və qeyri-dövlət aktorlarının tammiqyaslı adi müharibəyə əl atmadan strateji üstünlüklər əldə etməyə çalışdıqları üçün getdikcə daha çox yayılmışdır [5]. Məlumatlardan aydın olduğu kimi hibrid müharibənin elementlərinə hələ orta əsrlərdə də rast gəlinir, lakin 2000-ci illərin əvvəllərindən etibarən yeni müharibə üsullarını təsvir etmək üçün məşhur bir anlayışa çevrilmişdir.

Hibrid və qeyri-xətti müharibə 21-ci əsrdə münəfiq və müharibədə ən əhəmiyyətli inkişaflardan ikisini təmsil edir. Onların mürəkkəbliyi və axıcılığı bu müharibə formalarını və döyüşçülərlə mülki əhali arasında və müharibə ilə sülh arasında ənənəvi sərhədlərin bulanıqlığını xarakterizə edir. Hibrid müharibə hərbi əməliyyatlar, kibermüharibə, dezinformasiya kampaniyaları və iqtisadi təzyiqlə daxil olmaqla, ənənəvi və qeyri-ənənəvi üsulları birləşdirən münəfiq növüdür. Bu müharibə forması tək bir forma və ya ölçü ilə məhdudlaşmır və müharibənin bütün ölçüləri üzrə müntəzəm və qeyri-qanuni taktikaların qarışığını ehtiva edə bilər [5].

Qeyri-xətti müharibə, əksinə, ənənəvi döyüş meydanını pozaraq, döyüşçülərlə mülki şəxsləri və ya müharibə və sülh dövrlərini ayırd etməyi çətinləşdirir. Müharibənin bu forması böyük strategiya yanaşmasından istifadə edir, burada güc tətbiqi münəfiqəsi əsas məqsəd deyildir. Əvəzində məqsəd rəqibin zəif cəhətlərindən istifadə edən mürəkkəb və axıncı vəziyyət yaratmaqdır.

Hibrid taktikalar, o cümlədən şəhər partizan müharibəsi, pilotsuz təyyarələr kimi mürəkkəb silahlar, dezinformasiya, adam oğurluğu və hətta terrorizm, Əfqanıstan və İraqa beynəlxalq müdaxilələr, sünnilər və şiələr arasında dinlərarası müharibə, “Əl-Qaidə” kimi transmilli terror qruplarının strategiyaları və İsrailə “Hizbullah” arasındakı müharibələr buna nümunədir. Bu cür hücumlar çoxsaylı, heterogen idi, demək olar ki, həmişə qeyri-müəyyənlik müşahidə olunur və müharibə qaydalarına az əhəmiyyət verirdi. Beləliklə, hibrid müharibə nizami ordular arasında adi qarşıdurmalarla səciyyələnən I və II Dünya müharibələri kimi 20-ci əsrin “köhnə müharibələrindən” uzaqlaşmanı təmsil edir, eyni zamanda 1990-cı illərin “yeni müharibələrinə” mürəkkəblilik əlavə edirdi [6].

Hibrid müharibə tək cəhətli düşməni sarsıtmaq üçün

geniş və genişlənən alətlər dəsti təklif etdiyinə görə deyil, həm də onun təhlükəsizliyini iki cəbhədə pozmağa imkan verdiyinə görə münəfiqə dinamikasını qaranlıq edir. Bu, həm də hibrid müharibənin ümumi məqsədləri ilə əlaqədardır. Qabiliyyət cəbhəsində, hədəflənmiş dövlətin siyasi, hərbi, iqtisadi, sosial, informasiya və infrastruktur sahələrində zəiflikləri nəzərəcarpacaq dərəcədə və funksional olaraq zəiflədilmiş şəkildə istifadə olunur [6].

Hibrid müharibədəki təcavüzkarlar öz maraqlarına uyğun beyin mərkəzlərini, siyasi partiyaları, hərəkatları, etirazları, QHT-ləri və təşkilatları maliyyələşdirməyi seçirlər. Bu cür maliyyələşdirmə həm də hədəflənmiş dövlətin sabitliyini pozmaq və ya hədəflənmiş rejimə qarşı siyasi rıçaq əldə etmək üçün edilə bilər. Proksi serverlərdən istifadə etməklə kibercasusluq, kibercasusluq və hakerlik həm də hibrid müharibə kateqoriyasında kibermüharibə kimi məlumat toplamaq, həssas məlumat əldə etmək üçün istifadə olunur [4].

Beləliklə, yuxarıda təhlil edilən məlumatları yekunlaşdıraraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, müasir dövrümüzdə özünə aktualıq qazanmış və siyasi, hərbi ədəbiyyatda adı tez-tez hallanan “hibrid müharibə” anlayışının elementlərinə hələ orta əsrlər dövründə baş vermiş bir çox müharibələrin gedişində rast gəlinir. Bununla belə, əksər dövlətlər bəzi hallarda açıq müharibə və münəfiqələrdən qaçsalar da, birbaşa silahlı toqquşma zamanı öz düşmənlərini ram etmək üçün qeyri-dövlət aktorlarından və informasiya texnologiyalarından istifadə edərək hibrid müharibə aparır. Hibrid müharibə müxtəlif münəfiqə sahələri arasında sərhədləri itirir. O, adi müharibə, qeyri-müntəzəm müharibə, informasiya müharibəsi, kiber müharibə, iqtisadi müharibə və psixoloji əməliyyatların elementlərini özündə birləşdirir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Arsalan B. Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and ‘Trust’ as the Antidote* // <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/hybrid-warfare-new-threats-complexity-and-trust-as-the-antidote/index.html>

2. *Hybrid warfare - identifying the cause of potential conflict is important - not the ways and means?* // <https://www.proquest.com/docview/1872206451#:~:text=The%20adaptability%2C%20agility%20of%20forces,portfolios%20during%20modern%20war%20fighting.>

3. *Hybrid Warfare: Origins and Evolution* // <https://sgpjournals.mgimo.ru/2022/2022-10/hybrid-warfare-origins-and-evolution>

4. *Kenneth R. Drone Wars: China Has \$400 Billion at Stake in Iran Oil, FORBES (Sept. 16, 2019),* <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2019/09/16/drone-wars-china-has400-billion-at-stake-in-iran-oil/#335d36f468a3>

5. *Joshua Ball. The Changing Face of Conflict: What is Hybrid Warfare?* // <https://globalsecurityreview.com/hybrid-and-non-linear-warfare-systematically-erases-the-divide-between-war-peace/>

6. *War by all means: the rise of hybrid warfare* // https://www.cidob.org/en/articulos/cidob_report/n_8/war_by_all_means_the_rise_of_hybrid_warfare

XÜLASƏ

Məqalədə müasir dövrimüzdə getdikcə aktuallıq kəsb edən “hibrid müharibə” anlayışından bəhs olunur. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, müharibələrin başlıca səbəbləri hələ qədim zamanlardan əmlak bərabərsizliyinin meydana gəlməsi, cəmiyyətdə təbəqələşmənin yaranması, yeni ərazilər, təbii sərvətlər, əlverişli coğrafi mövqelər uğrunda və s mübarizələr idi. Bu mübarizə amillərinin bir çoxu bu gün də aktual olaraq qalır. Elə bu baxımdan cəmiyyətlərin tarixi inkişafı ilə bağlı olaraq müharibələr də zaman-zaman miqyasına, formasına görə təkamül yolu keçərək irəliləmişdir. Çağdaş dövrimüzün yeni müharibə növlərindən biri də hibrid müharibələr hesab olunur. Burada qeyd etmək lazımdır ki, hibrid müharibə anlayışı tamamilə yeni olmaya bilər. Bir çox analitiklər bunun müharibənin özü qədər qədim olduğunu iddia edirlər.

Açar sözlər: *hibrid, müharibə, cəmiyyət, sivilizasiya, anlayış.*

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о понятии «гибридная война», которое становится все более актуальным в наше время. Проведенные исследования показывают, что основными причинами войн с древнейших времен были возникновение имущественного равенства, расслоение в обществе, борьба за новые территории, природные ресурсы, выгодное географическое положение и т.д. Многие из этих факторов выживания остаются актуальными и сегодня. С этой точки зрения, в связи с историческим развитием обществ, войны время от вре-

мени проходили эволюцию по своим масштабам и формам. Гибридные войны считаются одним из новых типов войн нашей современной эпохи. Здесь следует отметить, что концепция гибридной войны, возможно, не является совершенно новой. Многие аналитики утверждают, что она так же стара, как сама война.

Ключевые слова: *гибрид, война, общество, цивилизация, понимание.*

ABSTRACT

The article talks about the concept of “hybrid war,” which is becoming increasingly relevant in our time. Conducted research shows that the main causes of wars since ancient times were the emergence of property equality, stratification in society, the struggle for new territories, natural resources, favorable geographical location, etc. Many of these survival factors remain relevant today. From this point of view, in connection with the historical development of societies, wars from time to time underwent evolution in their scale and forms. Hybrid wars are considered one of the new types of wars of our modern era. It should be noted here that the concept of hybrid warfare may not be entirely new. Many analysts argue that it is as old as war itself.

Key words: *hybrid, war, society, civilization, understanding.*